

CĒĻŅSAKARĪBA KĀ KRIMINĀLATBILDĪBAS NEPIECIEŠAMĀIS PRIEKŠNOSACĪJUMS: TEORĒTISKIE UN PRAKTISKIE ASPEKTI

CAUSAL RELATIONSHIP AS A NECESSARY PREREQUISITE FOR CRIMINAL LIABILITY: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Evija Vīnkalna, Mg. soc.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras lektore

Summary

Causal relationship, as the basic feature of the composition of material criminal offences, and one of the necessary prerequisites for criminal liability, has been researched by various scientists and highlighted in case law. The aim of the article is to focus on the importance of the doctrinal explanation of causal relationship in practice.

Atslēgvārdi: cēloņsakarība, kriminālatbildība, Krimināllikums, noziedzīgs nodarījums

Keywords: causal relationship, criminal liability, Criminal Law, criminal offence

Ievads

Cēloņsakarības (kā objektīvās saiknes starp darbību vai bezdarbību un kaitīgajām sekām materiālu sastāvu noziedzīgos nodarījumos) izpratne Latvijas krimināltiesībās (jautājums aktuāls arī ārvalstīs¹) izcelta dažādos avotos,² pēdējos gados izteiktu

¹ Piemēram, Monaghan N. Criminal Law Directions. 5th edition, New York: Oxford University Press, 2018, pp. 35.–47; Kausalitāt, <https://www.rechteseasy.at/>; Kausalitāt – Formen, Meinungsstreits und Objektive Zurechnung, <https://www.juristischer-gedankensalat.de/2010/06/08/kausalitat-formenmeinungsstreits-und-objektive-zurechnung/> [aplūkots 08.01.2023.].

² Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 64. lpp.; Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 67. lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Palīglīdzeklis krimināltiesību normu piemērotājiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 26.–27. lpp.; Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve; cēloņsakarība; vaina; krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019; Lieljuksis A. Cēloņsakarība ārstniecībā Temīdas svaros. Jurista Vārds, 2021, Nr. 17/18; Stumbergs R. Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana un turpināšana kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2017, Nr. 50, <https://juristavards.lv/>; Vīnkalna E. Cēloņsakarība un abusējā vaina. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 173.–180. lpp.; Vīnkalna E. Cēloņsakarība Krimināllikuma normās, tās izpratnes teorētiskie un

vērību veltot cēloņsakarības teoriju nostādņēm un to nozīmei cēloņsakarības jēdziena veidošanā,³ kas nostiprinājumu guvis arī judikatūras atziņās. Raksta mērķis ir pierādīt krimināltiesību doktrīnā paustajam cēloņsakarības skaidrojumam un tā nozīmei praksē.

1. Cēloņsakarības jēdziena raksturojums

Ar Krimināllikuma 1. panta pirmajā daļā iestrādāto kriminālatbildības pamatu⁴ uzsvērta Krimināllikumā paredzētā noziedzīga nodarījuma sastāva visu pazīmju konstatēšanas nepieciešamība.⁵ Izceļot cēloņsakarības kā kriminālatbildības nepieciešamā priekšnosacījuma nozīmīgumu, akcentējama profesores Valentijas Liholajas norāde – materiālu sastāvu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija nav iespējama bez cēloņsakarības noskaidrošanas, pierādot, ka “kaitīgās sekas ir iestājušās vainīgās personas darbības vai bezdarbības rezultātā”.⁶

Krimināllikuma normām nesaturot cēloņsakarības definējumu,⁷ tā iestrādei un skaidrojumam krimināltiesību zinātnē ir būtiska nozīme. Cēloņsakarības izziņas attīstībā kā ietekmīgas atzīstamas vairāku tiesībzinātnieku paustās atziņas.⁸ Viens no pamatjautājumiem cēloņsakarības izpratnes veidošanā ir tās definējuma nostiprinājums doktrīnā, ietekmējot arī praksē atzītās nostādnes.⁹ Kā joprojām aktuāls izceļams atzinums par vienotas cēloņsakarības izpratnes krimināltiesību zinātnē nepastāvēšanu; pat uzsverot atsevišķu valstu pieeju ar cēloņsakarību saistīto jautājumu risinājumus lielā mērā meklēt praksē.¹⁰ Atzīstot cēloņsakarības visai sarežģīto

---

praktiskie aspekti. Causal relationship in the norms of the Criminal Law, theoretical and practical aspects in the understanding of it. Jaunā tiesiskā realitāte: izaicinājumi un risinājumi. I. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 8. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2022, 157.–166. lpp.; Latvijas Republikas Senāta 13.07.2022. lēmums lietā Nr. 11520100614, SKK-69/2022, <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 09.12.2022.] u. c.

³ Leja M. 2019; Lieljuksis A. 2021; Vīnkalna E. 2022 u. c.

⁴ Krimināllikuma 1. panta pirmajā daļā noteikts, ka “pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi Krimināllikumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes” (Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [12.03.2023. red.]).

⁵ Piem., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 11.11.2010. lēmums lietā SKK-415/2010, at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-sceciba/2010/ [aplūkots 07.02.2023.].

⁶ Liholaja V. 2020, 26.–27. lpp.

⁷ Arī ārvalstu krimināllikumos cēloņsakarības definējuma iestrāde nav izplatīta (cēloņsakarības definējums ietverts, piemēram, Gruzijas kriminālkodeksa 8. pantā (Criminal Code of Georgia [Gruzijas kriminālkodekss], https://legislationline.org/legislation?q=lang%3Aen%2Csort%3Amost_read_first%2Clegislation_category%3A48%2Cpage%3A11%2Ctype_main%3A43 [aplūkots 07.02.2023.]).

⁸ Piem., Krastiņš U., Liholaja V. 2018, 64. lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 130. lpp.; Leja M. 2019.

⁹ Piem., Latvijas Republikas Senāta 15.10.2019. lēmums lietā Nr. SKK-357/2019 (cit. Leja M. Cēloņsakarība Latvijas krimināltiesību teorijā un praksē. Jurista Vārds, 2018, Nr. 35, 20. lpp.), <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 08.02.2023.].

¹⁰ Minot kā piemēru Franciju (Малинин В. Б. Причинная связь в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2000, с. 3).

raksturu,¹¹ teorētiskajām atziņām kā pamatam cēloņsakarības izvērtēšanā un atzīšanā ir nenoliedzama nozīme Latvijas prakses veidošanā.

Krimināltiesību jaunākajā doktrīnā profesors Uldis Krastiņš cēloņsakarību skaidro kā objektīvu saikni “starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un tās izraisītajām laika ziņā sekojošām kaitīgajām sekām, kurā darbība vai bezdarbība sagatavo un nosaka seku iestāšanos, un darbība vai bezdarbība ir faktors, kas radijs kaitīgās sekas”, uzsverot, ka cēloņsakarība, “izpaužas tajā apstākļi, ka viena parādība (cēlonis) noteiktos apstākļos likumsakarīgi un nepieciešami rada citu parādību (sekas)”.¹² Iepriekš minētais ir kopsakarīgs ar cēloņsakarības izpratni filozofijā (atzīstot, ka cēloņsakarība var izpausties dažādās matērijas kustību formās, taču vienmēr un visur izvirza tādu atkarību, kad viena parādība (cēlonis) rada, nosaka citu parādību (sekas);¹³ tādējādi cēloņsakarība ir mijiedarbība, kurā viena parādība noteiktos apstākļos ar nepieciešamību rada citu parādību).¹⁴ Tomēr, ja filozofijā izvirzīta atziņa par visu parādību atrašanos savstarpējā universālā saiknē, krimināltiesībās svarīgi noteikt tieši to parādību, kura uzskatāma par seku cēloni, kas nepieciešami un likumsakarīgi radija vai varēja radīt kaitīgās sekas.¹⁵ Jēdziens “cēloņsakarība” tiek norādīts arī kā “likumsakarība”.¹⁶ Ar terminu “likumsakarīgi”, “likumsakarīgs” atzīts – “tāds, ko nosaka parādību iekšējā, būtiskā sakarība”; savukārt “nepieciešami”, “nepieciešams” skaidrots kā tāds (tas), “kas ir noteikti vajadzīgs, bez kā nevar iztikt”; “tāds, bez kā (kas) nevar pastāvēt, tāds, kam noteikti jābūt attiecīgajos apstākļos”.¹⁷

Cēloņsakarība tiek izcelta kā tieša saikne,¹⁸ kā arī akcentēts: “iestājušos seku cēlonis ir tieši šī darbība vai bezdarbība”¹⁹ (ar to, domājams, atzīstot tieši attiecīgo darbību, bezdarbību par seku cēloni, bet ne ko citu), kas varētu būt savstarpēji norobežojami norādījumi. Dažādos avotos pievērsta uzmanība apzīmējuma “tieša” lietošanai cēloņsakarības raksturošanā.²⁰ Ņemot vērā, ka jaunākajā praksē šāda apzīmējuma

¹¹ Козлов А. П. Понятие преступления. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с. 302.

¹² Piem., Krastiņš U., Liholaja V. 2021, 66., 67. lpp.

¹³ Tauriņš G. Vēstures filozofija. Rīga: Latvijas Republikas nacionālā Aizsardzības akadēmija, 1996, 113. lpp.; Baumanis J. Noziedzības determinisma teorētiskie aspekti. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2006, Nr. 1 (34), 19. lpp.

¹⁴ Vedins I. Cēlonības problēma. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2006, Nr. 1 (34), 44. lpp.

¹⁵ Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. Москва: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001, с. 156–157.

¹⁶ Cēloņsakarība. Sinonīmu vārdnīca. Sast. E. Grīnberga-Sudmale. Rīga: Avots, 2001, 532. lpp.

¹⁷ Likumsakarīgs, likumsakarīgi. Tēzauris, <https://tezaurs.lv/likumsakar%C4%ABgs:1>; Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. Rīga: Zinātne, 1972.–1996. Nepieciešams, nepieciešami, <https://tezaurs.lv/nepiecie%C5%A1ams:1>; Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.–8. [aplūkots 08.03.2023.]

¹⁸ Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с. 138.

¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V. 2021, 66. lpp.

²⁰ Piem., Соктоев З. Б. Причинность в уголовном праве: о преломлении философской категории. Российский ежегодник уголовного права, 2007. № 2. ООО Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2008, с. 305–324; Leja M. 2019, 489.–492. lpp.; Leja M. Cēloņsakarība Latvijas teorijā un praksē. Jurista Vārds, 2018, Nr. 35; Vinkalna E. Cēloņsakarības izpratne, attīstības tendences un nozīme krimināltiesībās. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 419.–429. lpp.; Vinkalna E. 2022, 157.–166. lpp. Par tiešu cēloņsakarību arī – Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 146. lpp.

lietošana arī ir visai izplatīta,²¹ piešķirot dažādu (tai skaitā izšķirīgu) nozīmi cēloņsakarības atzīšanā, jautājumam pievēršama uzmanība.

Piemēram, vienā no lēmumiem Latvijas Republikas Senāts norāda, ka cēloņsakarībai jābūt tiešai, nevis pastarpinātai, atzīstot, ka apelācijas instances tiesa konstatējusi pastarpinātu cēloņsakarību un nav sniegusi izvērtējumu par būtiska kaitējuma pārvaldības kārtībai esību. Pievienojoties Senāta norādei par nepieciešamību apsūdzībā (par Krimināllikuma 319. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu) precīzi norādīt, “kādos likumos, citos normatīvajos aktos vai arī kādā uzliktā uzdevumā nav izpildītas noteiktas darbības, kas valsts amatpersonai bija jāizdara”,²² un pamatot būtisku kaitējumu (iepriekš minētā neesība jau ir pamats personas nesaukšanai pie kriminālatbildības), būtu vēršama uzmanība uz tiešuma izpratni cēloņsakarībā.

Tā kā ar cēloņsakarību saistītie jautājumi nav tikai pēdējo gadu aktualitāte, turklāt cēloņsakarības izpratnei un tās teorijām ir visai ievērojama vēsture, minams neliels ieskats (kam varētu būt zināma nozīme arī turpmākā “tiešas cēloņsakarības” izpratnē) Latvijas PSR kriminālkodeksa 98. panta komentārā norādītajā – “slepka-vība jāuzskata par pabeigtu, kad iestājas cilvēka nāve un konstatēts tiešs cēloniskais sakars starp prettiesisko darbību (bezdarbību) un nāvi, kas iestājusies”; noskaidrojot cēlonisko sakaru, nav pieļaujamas kļūdas gadījumos, kad personas “darbības netieši nosaka to apstākļu iestāšanos, kas ir cietušā nāves cēlonis”.²³ Domājams, ka ar iepriekš minēto uzsvērtā nepieciešamība norobežot cēloni no dažādiem apstākļiem (piem., citas personas rīcības u. c.), kas par tādu nav uzskatāmi. Arī citā viedoklī vērojama apzīmējuma “tieša cēloņsakarība” saistīšana ar tās objektīvā rakstura un krimināltiesiskās nozīmes izcelšanu (“cēloņsakarība starp noziedzīgo darbību vai bezdarbību un tās izraisītām kaitīgajām sekām ir objektīva, un tai piemīt krimināli tiesiska nozīme, ja tā ir tieša (nepieciešama), bet ne netieša (nejauša)”)²⁴

²¹ Arī pamatoti konstatējot tiešu saikni (Zemgales rajona tiesas 11.11.2022. spriedums. Lietas arhīva Nr. K73-1089-22/5), <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 07.02.2023.].

²² Latvijas Republikas Senāta 14.02.2023 lēmums lietā SKK-29/2023 (ar pirmās instances spriedumu persona A atzīta par vainīgu Krimināllikuma 319. panta pirmajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā par to, ka, “būdam valsts amatpersona, tiši neizdarīja darbības, kuras tai pēc likuma un uzlikta uzdevuma jāizdara, lai novērstu kaitējumu valsts pārvaldības kārtībai un ar likumu aizsargātām personas tiesībām un interesēm, ar ko pārvaldības kārtībai radīts būtisks kaitējums”. Ar apelācijas instances tiesas lēmumu pirmās instances tiesas spriedums atstāts negrozīts, <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 12.03.2023.]. Krimināllikuma 319. panta pirmajā daļā paredzēta atbildība par valsts amatpersonas pienākumu nepildīšanu, tas ir, ja valsts amatpersona tiši vai aiz nolaidības neizdara darbības, kuras tai pēc likuma vai uzlikta uzdevuma jāizdara, un ja ar to radīts būtisks kaitējums.

²³ Blūma M. Latvijas PSR kriminālkodeksa 98. panta komentārs. Grām.: Autoru kolektīvs. Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. Rīga: Liesma, 1965, 223. lpp.; PSRS Augstākās Tiesas 1960. gada 4. jūnija plēnuma lēmums; cit. pēc Blūma M. 1965, 223. lpp.

²⁴ Шарапов П. Д. Физическое насилие в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с. 138. Raksturojot objektīvo pusi jeb *actus reus*, norādīts, ka uzvedībai jābūt tiešai cēloniskā sakarā ar radušos kaitējumu (Clarke C. T. From Crimnet to cyber perp: towards an inclusive approach to policing. The involving criminal mens rea on the Internet, Oregon Law Review, Spring, 1996, cit. pēc Ķinis U. Noziedzīgi nodarījumi pret informācijas sistēmu drošību (kibernozieģumi). Promocijas darbs. Rīga, 2005, 86. lpp.). “Tiešs” tiek skaidrots kā noteikts, precīzs (Tiešs. Sinonīmu vārdnīca. Rīga: Avots, 760. lpp.). Autore ieskatā, “tiešs” un “nepieciešams”, kā arī “netiešs” un “nejaušs” nav identiski jēdzieni.

Ekvivalences teorijas²⁵ (no tās izriet arī cēloņsakarības kā objektīvās saiknes starp prettiesisko darbību un to radītajām laika ziņā sekojošajām kaitīgajām sekām definīcija²⁶) kontekstā termins “cēlonis” var tikt lietots divās pamatnozīmēs – šaurākā un plašākā (ar šaurāko domājot parādību, kas tieši izraisa noteiktas sekas, bet ar plašāko – cēloni kā visu nosacījumu kopu, kas izraisa noteiktu parādību).²⁷

Tiesas cēloņsakarības norādījumā var konstatēt arī nepastarpinātā (tuvākā) cēloņa teorijas iezīmes (kur atzīts, ka tikai pēdējais, nepastarpinātais un tuvākais sekām nodarījums var tikt uzskatīts par kaitīgo seku cēloni);²⁸ kas savukārt var sašaurināt cēloņsakarības pamatošanas iespējamību (atzīstams, ka praksē ar “tiešu cēloņsakarību” ne vienmēr domāta nepastarpināta rakstura cēloņsakarība). Minētā sakarā salīdzinājumam jāmin Senāta vairākos lēmumos norādītais, ar ko “tieša cēloņsakarība”, “tiešs cēlonis” pamatoti norobežots no vispārējā cēloņsakarības un cēloņa jēdziena. Piemēram, Senāta 2022. gada 13. jūlija lēmumā atzīts, ka apsūdzētā rīcība, “pārkāpjot kustību garantējošos citādus ekspluatācijas noteikumus, nebija tiešs cēlonis kaitīgajām sekām”. Arī citā lēmumā Senāts vērš uzmanību, ka “atbildīgās personas rīcība, pārkāpjot kustības drošību garantējošos citādus ekspluatācijas noteikumus, ne vienmēr būs tiešs cēlonis kaitīgajām sekām”, vērtējot to kā cēloni, “kas veicinājis kaitīgo seku iestāšanos”.²⁹

²⁵ Teorijas pamatlicējs ir vācu krimināltiesībnieks M. Buri (*Maximilian von Buri*) 19. gadsimta 60. gados (*Haft F. Strafrecht Allgemeiner Teil. Eine Einführung für Anfangssemester. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1998, S. 62*). Lat. – *conditio sine qua non* – sekas apzīmē ar “latīņu idiomu – *sine qua non* – ja nebūtu. [...] ja nebūtu nelikumīgās darbības, tad nebūtu seku” (Ķinis U. *Kibernoziedzība, kibernoziēgumi un jurisdikcija*. Rīga: Jumava, 2015). Teorijas “pamatā ir cēloņsakarības filozofiski dabaszinātniskā izpratne” (piem., Leja M. 2019, 492. lpp.).

²⁶ Piem., Ķinis U. 2005, 120. lpp.

²⁷ Минто В. Дедуктивная и индуктивная логика. Санкт-Петербург, 2007, с. 307–308, cit. pēc Vedins I. *Zinātne un patiesība*. [B. v.]: Avots, 2008, 281. lpp.

²⁸ Коржанский Н. И., Павлов В. Г., Рарог Ф. И. *Энциклопедия уголовного права*. Т. 4. Состав преступления. Санкт-Петербург: изд. проф. Малинина, 2005, с. 326. Atzīts, ka angloamerikāņu jeb vispārējo tiesību saimei nepastarpinātā cēloņa koncepcija ir guvusi atbalstu (Сокроев З. Б. 2008, с. 320). Tā “atsevišķos ASV štatos [...] tiek prasīta tiesas cēloņsakarības konstatēšana” (Beļska A. 2012, 146. lpp.).

²⁹ Latvijas Republikas Senāta 13.07.2022. lēmums lietā SKK-69/2022. Arī Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada lēmumā akcentēts, ka “[...] atbildīgās personas rīcība, pārkāpjot kustības drošību garantējošos citādus ekspluatācijas noteikumus, ne vienmēr būs tiešs cēlonis kaitīgajām sekām” un “atbildīgās personas prettiesiska rīcība var būt cēlonis, kas veicinājis kaitīgo seku iestāšanos” (Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. [...] lēmums lietā Nr. [...], SKK-[N]/2020 (slēgtas lietas statuss), at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments [aplūkots 09.03.2023.]); Vīnkalna E. 2022, 161. lpp.

2. Cēloņsakarības teoriju atziņu nostiprinājums praksē

Pēdējos gados teorētiskajās un prakses atziņās īpaša vērība veltīta cēloņsakarības teorijām.³⁰ To analīzei pievērsies Ģenerālprokuratūras virsprokurors, Latvijas Universitātes doktorants Māris Leja, kā arī citi pētnieki.³¹

Kā viens no izteikti diskutabliem bijis jautājums par cēloņsakarības jēdzienā savulaik nostiprināto norādi uz nodarījumu kā “noteicošo faktoru, kas neizbēgami radījis kaitīgās sekas”.³² Atzīmējams, ka arī judikatūrā iestrādātās norādes saturēja dažādu izpratni – gan atzīstot, ka ar “galveno noteicošo faktoru” nav saprotams tikai kas tāds, kas bijis dominējošais faktors galvenā cēloņa teorijas izpratnē,³³ gan sasaistot ar galvenā cēloņa teorijas nostādnēm (vienlaikus tai izsakot kritiku un uzsverot, ka kritērija “galvenais noteicošais faktors” piemērošanas gadījumā būtu secināms, ka “krimināli sodāma bezdarbība materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos” nebūtu iespējama).³⁴ Jautājums zināmu aktualitāti zaudēja ar terminu “galvenais” un “neizbēgami” neietveršanu cēloņsakarības definējumā jaunākajās atziņās doktrīnā. Cēloņsakarības izpratne un izvērtēšana saistībā ar cēloņsakarības teoriju nostādnēm savu aktualitāti ar to nav zaudējusi. Tas secināms arī pēdējo gadu prakses atziņās.

Jaunākajā praksē bez teorētiski un praktiski nozīmīgās ekvivalences teorijas minēta arī adekvātuma (adekvātā) teorija. Tā, piemēram, Latvijas Republikas Senāts uzsvēris, ka, “piemērojot galvenā cēloņa teoriju, apelācijas instances tiesa” nav norādījusi, kāpēc cēloņsakarības konstatēšanai vai nekonstatēšanai nav apsvērta iespēja piemērot ekvivalences teoriju (saskaņā ar kuru sadursme nebūtu notikusi un

³⁰ Piemēram, ekvivalences jeb nosacījumu teorija (piemērojot minēto teoriju, atzīstams, ka katrs nosacījums, bez kura kaitīgās sekas neiestātos, uzskatāms par šo kaitīgo seku cēloni, un visi cēloņi, kas radījuši sekas, ir līdzvērtīgi jeb ekvivalenti); adekvātuma teorija (adekvātā – “tipiskā” nodarīšanas teorija); galvenā cēloņa teorija; nepastarpinātā (tuvākā) cēloņa teorija; nepieciešamās un nejausās cēloņsakarības; ticamākās cēloņsakarības, iespējamības un realitātes (īstenības) teorija u. c. (piem., Малинин В. Б. 2000, с. 95–131; Leja M. 2019; Lieljuksis A. 2021; Vīnkalna E. 2016 u. c.).

³¹ Leja M. 2019; Lieljuksis A. 2021; Vīnkalna E. 2016, 173.–180. lpp.; Vīnkalna E. Cēloņsakarības izpratne krimināltiesībās. Grām.: Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 364.–370. lpp. u. c.

³² Iepriekš pamatā nostiprinātajā cēloņsakarības definējumā ar cēloņsakarību krimināltiesībās tika saprasta “tāda objektīvā saikne starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un to radītajam laika ziņā sekojošajām kaitīgajām sekām, kurā darbība vai bezdarbība sagatavo un nosaka seku iestāšanās iespēju un kurā darbība vai bezdarbība ir galvenais noteicošais faktors, kas neizbēgami radījis kaitīgās sekas” (piem., Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. 2008, 133. lpp.; Krastiņš U., Liholaja V. 2018, 64. lpp.). Jautājums bija izteikti saistīts ar kritiku galvenā cēloņa teorijas nostādnēm kā nepiemērotām vispārējā cēloņsakarības jēdziena definējumā (izceļot tieši terminu “galvenais” un “neizbēgami” ietveršanas cēloņsakarības definējumā nepieciešamību (pastāvot dažādai šo terminu izpratnei, iespējams sašaurināt cēloņsakarības tvērumu; piem., Vīnkalna E. 2022, 157.–166. lpp.)).

³³ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 16.05.2019. lēmums lietā SKK-3/2019, at.gov.lv/lv/judikatūra/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments [aplūkots 18.01.2023.].

³⁴ Latvijas Republikas Senāta 15.10.2019. lēmums lietā Nr. SKK-357/2019 (cit. pēc Leja M. Cēloņsakarība Latvijas krimināltiesību teorijā un praksē. Jurista Vārds, 2018, Nr. 35, 20. lpp., <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 18.01.2023.]). Atzīmējams, ka arī krimināllietā Nr. 11511002713, izvērtējot cēloņsakarības jautājumu, akcentēta cēloņsakarība kā saikne starp nodarījumu kā galveno noteicošo faktoru un sekām, kas neizbēgami radītas, vienlaikus uzsverot (pirmās instances spriedumā), ka nav pamata atzīt attiecīgas prettiesiskas darbības vai bezdarbību attiecībā uz astoņām no deviņām apsūdzētajām personām, tās attaisnojot (Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 18.02.2020. spriedums lietā Nr. 11511002713, arhīva Nr. K68-0025-20/20 (pirmās instances tiesas spriedums nav stājies spēkā), <https://www.tiesas.lv/aktualitates/arhivs/2020/2> “Zolitūdes traģēdijas krimināllietā” [aplūkots 07.02.2023.]).

kaitīgās sekas nebūtu iestājušās, ja nebūtu dots rikojums izmantot transportlīdzekli bez attiecīgas atļaujas) vai adekvātuma teoriju ("saskaņā ar kuru transportlīdzekļa izmantošana radīja vai vismaz veicināja sadursmi").³⁵ Kopsakarībā ar iepriekš minēto atzīmējams, ka adekvātuma teorijā būtiska ir cēloņsakarības bezgalīguma (kas piemīt ekvivalences teorijai) novēršana,³⁶ tomēr teorijas izpratnē nodarijums var tikt atzīts par radīto kaitīgo seku cēloni, ja tas vienmēr noteiktos apstākļos var radīt sekas (skatot tikai katru konkrēto gadījumu, nav iespējams iegūt aptverošus secinājumus par cēloņsakarības attīstību, tādēļ jāanalizē vairāki gadījumi).³⁷ Cēloņsakarības jautājums ir ontoloģisks, realitātes jomā pastāvošs (cēloņsakarība ir objektīvā saikne starp nodarijumu un kaitīgajām sekām) un nevar tikt izlemts, ņemot vērā vienīgi pieredzi,³⁸ tādējādi adekvātuma teorija nebūtu izmantojama kā patstāvīga un vienīgā cēloņsakarības pamatošanai, bet tikai zināmos gadījumos apsverama (norobežojot no vainas izvērtējuma) tās izmantošana kopsakarībā ar ekvivalences teoriju.

³⁵ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. [..] lēmums lietā Nr. [..], SKK-[N]/2020 (slēgtas lietas statuss), at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments [aplūkots 09.02.2023.]; Vinkalna E. 2022, 160. lpp. Persona F kā atbildīgā persona par transportlīdzekļa ekspluatāciju apsūdzēta par Krimināllikuma (turpmāk tekstā arī – KL) 263. pantā paredzēto kustības drošību garantējošo noteikumu pārkāpšanu, kā rezultātā cietušajam nodarīti smagi miesas bojājumi, izraisot viņa nāvi. Ar pirmās un apelācijas instances tiesas spriedumu persona F tika atzīta par nevainīgu viņam celtajā apsūdzībā un attaisnota. Izskatot lietu atkārtoti apelācijas instances tiesā, tiesas kolēģija atzina, ka konkrētajā lietā pastāv cēloņsakarība, to pamatojot ar ekvivalences teorijas atziņām (ja persona F "būtu ievērojis normatīvo aktu prasības, transportlīdzeklis tajā dienā un laikā nebūtu braucis", nebūtu noticis ceļu satiksmes negadījums un personas nāve). Savukārt atbilstoši adekvātuma teorijai atzīts, ka apsūdzētā rīcība bija veicinošs faktors, bez kura nebūtu iespējams ceļu satiksmes negadījums, viņa pārkāpums padarīja par iespējamu to, ka autovilciens atradās apsūdzībā norādītajā laikā un vietā, lai gan tas tur nedrīkstēja būt, un ceļu satiksmes negadījuma rezultātā gāja bojā bērns (Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 19.04.2021. spriedums lietā Nr. 11520100614, <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 09.12.2022.]). Ar Latvijas Republikas Senāta 19.07.2022. spriedumu Rīgas apgabaltiesas 10.04.2021. spriedums atstāts negrozīts (Latvijas Republikas Senāta 13.07.2022. lēmums lietā Nr. 11520100614, SKK-69/2022, <https://manas.tiesas.lv> [aplūkots 09.12.2022.]).

³⁶ Iebildumiem, ka minētā teorija cēloņsakarību izvērš līdz bezgalībai, nesamērīgi paplašinot kriminālatbildības robežas, ir vērā ņemams pretarguments: cēloņsakarība starp nodarijumu un sekām ir tikai viens no vairākiem kriminālatbildības nosacījumiem (kas ir arī, piem., vaina (Коржанский Н. И., Павлов В. Г., Парог Ф. И. Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления. Санкт-Петербург: изд. проф. Малинина, 2005, с. 344; Leja M. Neuzmanīga līdznodarīšana krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2011, Nr. 3, 12. lpp.; Leja M. 2019, 493., 527. lpp. u. c.).

³⁷ Piem., Малинин В. Б. 2000, с. 95–97. *Adequate – "typische" Verursachungstheorie* (adekvātuma (adekvātā) – "tipiskā" nodarīšanas teorija). Tā tika izstrādāta 19. gadsimta beigās (teorijas pamatlicējs – itāļu jurists Johaness Ādolfs Kriss (piem., Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 130. lpp; Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Rīga: autora izdevums, 1934, 110. lpp; Козлов А. П. 2004, с. 316)). Adekvātuma teorija pamatā tiek iedalīta divos virzienos: subjektīvajā un objektīvajā. Subjektīvajā virzienā cēloņsakarības jautājuma izlemšanā jāņem vērā visi tipiskie nosacījumi, kas bija zināmi vai paredzami personai nodarījuma laikā, kas savukārt nozīmē cēloņsakarības pilnīgu identificēšanu ar vainu, jo netiek ņemta vērā cēloņsakarības objektīvā attīstība. Savukārt ar adekvātuma teorijas objektīvo virzienu tipiskuma novērtējumu sniedz, piemēram, tiesa (no kā secināms, ka arī šajā gadījumā cēloņsakarība nebūs objektīvi eksistējoša, bet kā tikai eksistējoša cilvēka apziņā (piem., Сокроев З. Б. 2008, с. 305–324)). M. Leja uzsver, ka "civilīetās Vācijas tiesas piemēro adekvātuma teoriju, tomēr krimināltiesībās Vācijā tā nekad nav izmantota, jo tiek uzskatīts, ka nodoms un neuzmanība krimināltiesiskās atbildības ietvaros ir pietiekos atbildības korektīvs". Izpētot Vācijas, Austrijas un Šveices praksi, "vienīgi Šveicē noziedzīgos nodarijumos aiz neuzmanības cēloņsakarības jēdziens papildus ierobežots ar adekvātās cēloņsakarības teoriju" (Leja M. 2019, 504., 508. lpp.).

³⁸ Малинин В. Б. Объективная сторона преступления. СПб.: Издательство Юридического института (Санкт-Петербург), 2004, с. 90.

Kopsavilkums

1. Kā teorētiski, tā praktiski nozīmīga cēloņsakarības izpratnes veidošanā un pamatošanā ir ekvivalences teorija.
2. Avotos pievērsta uzmanība apzīmējuma “tieša” lietošanai cēloņsakarības raksturošanā. Ekvivalences teorijas kontekstā termins “cēlonis” var tikt lietots divās pamatnozīmēs – šaurākā un plašākā (ar šaurāko domājot parādību, kas tieši izraisa noteiktas sekas, bet ar plašāko – cēloni kā visu nosacījumu kopu, kas izraisa noteiktu parādību). “Tiešas cēloņsakarības” norādījumā var konstatēt arī nepastarpinātā (tuvākā) cēloņa teorijas iezīmes (kur atzīts, ka tikai pēdējais, nepastarpinātais un tuvākais sekām nodarījums var tikt uzskatīts par kaitīgo seku cēloni), kas savukārt var sašaurināt cēloņsakarības pamatošanas iespējamību (atzīstams, ka praksē ar “tiešu cēloņsakarību” ne vienmēr domāta nepastarpināta cēloņsakarība). “Tieša cēloņsakarība”, “tiešs cēlonis” norobežojams no vispārējā cēloņsakarības un cēloņa jēdziena.
3. Cēloņsakarības teoriju nostādņu sakarā kā viens no izteikti diskutabliem bijis jautājums par cēloņsakarības jēdzienā savulaik nostiprināto norādi uz nodarījumu kā “galveno noteicošo faktoru, kas neizbēgami radījis kaitīgās sekas”. Jautājums zināmu aktualitāti zaudēja ar terminu “galvenais” un “neizbēgami” neietveršanu cēloņsakarības definējumā jaunākajās atziņās doktrīnā, tomēr cēloņsakarības izpratne un izvērtēšana saistībā ar cēloņsakarības teorijām savu aktualitāti nav zaudējusi. Tas secināms arī jaunākās prakses atziņās.
4. Praksē atzīstot arī adekvātuma (adekvāto) teoriju, uzsverams, ka tā var novērst cēloņsakarības bezgalīgumu (kas var būt raksturīgs ekvivalences teorijai), tomēr teorijas izpratnē nodarījums atzīstams par radīto kaitīgo seku cēloni, ja tas vienmēr noteiktos apstākļos var radīt sekas. Adekvātuma teorija krimināltiesībās nebūtu izmantojama kā patstāvīga cēloņsakarības pamatošanai, bet tikai zināmos gadījumos apsverama tās izmantošana kopsakarībā ar ekvivalences teoriju.

Raksts izstrādāts ar ESF atbalstu SAM 8.2.2. 3.kārtas projektā “LU doktorantūras kapacitātes stiprināšana jaunā doktorantūras modeļa ietvarā”.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē